

OGRÓD BOTANICZNY UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU I JEGO SPECYFIKA*

Botanical Garden of Adam Mickiewicz University in Poznań and its Specifics

Aleksander ŁUKASIEWICZ

Ogród Botaniczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 165, 60-594 Poznań

Pierwsza część Ogródu Botanicznego w Poznaniu założona została po I wojnie światowej, w 1925 roku, na powierzchni około 2,5 ha. Nosił on wówczas nazwę „Szkolny Ogród Botaniczny”, zawierał działy: systematyczny oraz biologii roślin i służył głównie młodzieży szkół podstawowych i średnich, w zastępstwie niewielkich ogrodów przyszkolnych przy poszczególnych szkołach. Zgodnie z przewidzianymi etapami jego rozbudowy, druga jego część, z dominującym działem geografii roślin, została otwarta w 1936 roku, powiększając go o dalsze 8,5 ha.

W czasie działań wojennych, w latach 1939-1945, kolekcje Ogródu zostały zniszczone w około 80%. Po II wojnie światowej rozpoczęto prace nad odbudową i modernizacją Ogródu. W roku 1985 otwarto dalszą jego część, na powierzchni około 5 ha, a w najbliższej przyszłości ma on osiągnąć łączną powierzchnię około 20 ha.

Od chwili powstania do roku 1949 Ogród formalnie stanowił własność m. Poznania, a od roku 1950 przejęty został przez Uniwersytet Poznański.

Obecnie jest on jednostką poza wydziałową, pod względem dydaktycznym ściśle związaną z Wydziałem Biologii.

DZIAŁY BOTANICZNE OGRODU

- Do najstarszych należy dział systematyki roślin obejmujący około 2000 gatunków, wyeksponowany według układu systematycznego

Englera, który obowiązywał w okresie zakładania tego działu.

- Dział biologiczno-morfologiczny roślin obejmuje około 150 taksonów obrazujących biologiczne i morfologiczne cechy wegetatywnych i generatywnych podziemnych i nadziemnych organów roślin.

- Dział geografii roślin, największy powierzchniowo, obejmuje ponad 1000 taksonów. Zgromadzono tu drzewa i krzewy Europy, Azji i Północnej Ameryki.

- Dział ekologiczny obejmuje:

- alpinarium (góry Europy, Azji i Północnej Ameryki) liczące około 1300 taksonów,
- rośliny leśne Polski płn.-zach. (około 50 taksonów),
- rośliny łąkowe (około 30 taksonów),
- rośliny wydmowe (około 20 taksonów),
- rośliny wodne i szuwarowe (około 40 taksonów).

- Dział roślin rzadkich i ginących obejmuje 90 populacji w tym: 48 gatunków siedlisk kserotermicznych oraz 80 populacji z około 60 gatunkami siedlisk mezofilnych.

- Dział roślin ozdobnych obejmuje ponad 600 taksonów z podziałem na: rabaty bylinowe, rośliny jednoroczne i dwuletnie, drzewa i krzewy barwnolistne, drzewa kuliste, drzewa i krzewy o efektownych owocach i dekoracyjnie przebarwiających się jesienią liściach, formy piramidalne, kolekcje lilaków, drzewa i krzewy kwitnące wiosną i latem, drzewa i krzewy

*Referat wygłoszony w dniu 19.09.1996 w czasie jubileuszowych uroczystości Arboretum "Zofiówka" na Ukrainie.

o pędach zwisających, drzewa i krzewy iglaste, kolekcje roślin pnących, rośliny okrywowe i inne.

- Dział zmienności roślin obejmuje około 80 taksonów i zawiera przykłady mieszańców generatywnych i wegetatywnych, mutacji generatywnych i pochodzenia somatycznego, mieszańców między odmianowych i międzygatunkowych.

Poza pracowniami naukowymi i laboratoriami oraz pomieszczeniami socjalnymi, dział naukowo-gospodarczy obejmuje szklarnie z roślinami stref ciepłych i gorących (ponad 2 tysiące taksonów), szkółki roślin drzewiastych i zielnych oraz tereny doświadczalne. Szklarnie służą jedynie studentom Wydziału Biologii i nie są dostępne dla publiczności. Tę ostatnią rolę pełni największa w Polsce Palmiarnia Poznańska o powierzchni około 1 ha.

Podstawowymi zadaniami Ogrodu Botanicznego są jego funkcje naukowe, dydaktyczne i społeczne.

ZADANIA NAUKOWE

Obejmują one następujące kierunki:

- rytmikę rozwojową roślin - organów nadziemnych i podziemnych,
- introdukcję i aklimatyzację roślin,
- tereny zieleni (ochronę i kształtowanie środowiska przyrodniczego w aglomeracjach miejskich),
- zachowanie gatunków rzadkich i ginących w warunkach *in situ* i *ex situ*,
- problematykę ogrodów botanicznych,
- inne formy działalności naukowej (sympozja, referaty, recenzje, konsultacje).

Zasadą jest przy tym rozwijanie problematyki naukowej w oparciu o kolekcje Ogrodu i jego specyfikę.

ZADANIA DYDAKTYCZNE

W dziedzinie dydaktyki prowadzone są w Ogrodzie: wykłady, ćwiczenia, seminaria, prace magisterskie i doktorskie. Wielkie nadzieje, w zakresie działalności edukacyjnej dla młodzieży i całego społeczeństwa, łączymy z ukończeniem w najbliższych latach pawilonu ekspozycyjno-dydaktycznego. Znajdą się w nim, nie tylko sala wykładowa, wyposażona w nowoczesne urządzenia audiowizualne ale i 2

sale ekspozycyjne z których jedna będzie obrazowała problem zachowania ginącego świata roślin, druga zaś będzie służyła wystawom zmiennym.

ZADANIA SPOŁECZNE

Zasadniczą rolą społeczną Ogrodu jest służyć mieszkańcom jako atrakcyjny, ogólnodostępny park, otwarty dla publiczności od 1 maja do 31 października. Zgodnie z wcześniejszym założeniem, wstęp do Ogrodu jest bezpłatny. W związku z tym, władze miejskie w części subsydują utrzymanie publicznej części Ogrodu. W ramach działalności społecznej personel Ogrodu stale współpracuje z jednostkami Uniwersytetu, ze szkolnictwem wszystkich szczebli na terenie miasta i kraju, z instytucjami państwowymi i organami terenowymi, z pionami zieleni miejskiej oraz ogrodami botanicznymi krajowymi i zagranicznymi. Ponadto włączony jest on do organizowania działalności Rady Ogrodów Botanicznych i Arboretów przy Komitecie Botaniki PAN, redagowania Biuletynu Ogrodów Botanicznych oraz organizowania nowych ogrodów botanicznych w Polsce (program i wybór terenu).

SPECYFIKA OGRODU BOTANICZNEGO

Na terenie Ogrodu zrealizowano szereg ekspozycji i rozwiązań pozytywnie ocenianych przez specjalistów.

Jako pierwsze wymienić można główne wejście do Ogrodu, charakteryzujące się daleką perspektywą, w obramowaniu efektownych roślin dekoracyjnych, czym pozytywnie wyróżnia się na tle wielu, zwłaszcza starszych ogrodów.

Główną atrakcją Ogrodu jest, największe w Polsce alpinarium, zajmujące wraz z jego otuliną 0,6 ha, o wzniesieniu względnym wynoszącym 15 m. Poznań leży w strefie bardzo ubogiej w opady, wynoszące średnio około 500 mm, z latami suchymi w których ilość opadów zmniejsza się nawet do około 300 mm. Lata takie są tragiczne głównie dla roślin górskich, zwłaszcza że okresy suszy występują na ogół w czasie wegetacji roślin. Koniecznym więc stało się starasowanie terenu tak, aby wykluczyć erozję pod wpływem wód

opadowych i sztucznego zraszania oraz zatrzymać odpływ wody.

W tym celu zużyto około 3 tysięcy ton materiału skalnego o różnej granulacji, głównie wapieni i granitów. Te ostatnie były zarówno pochodzenia polodowcowego jak i kopalnianego. Całość została sztucznie skonfigurowana, a dzięki nieregularnemu układowi harmonijnie łączy się ona z otaczającym krajobrazem. Zasadą rozmieszczenia roślin są kryteria ekologiczno-geograficzne, z całkowitym pominięciem kultuwarów. Reprezentowane są tu rośliny Karpat, Pirenejów, Alp, Bałkanów i Kaukazu, a także rośliny gór azjatyckich (w tym Himalajów) oraz Gór Skalistych i Arktyki. Łącznie kolekcje alpinarium liczą około 1300 taksonów. Integralną jego częścią są nieregularne oczka wodne oraz strumyki. W ostatnim czasie zainstalowano tu sieć automatycznego zraszania, dzięki czemu możliwa jest również uprawa wielu roślin wysokogórskich, wymagających większej wilgotności. Przy budowie alpinarium starano się w sposób zminiaturyzowany odtworzyć siedliska istniejące w przyrodzie jak np. piargowiska wapienne i granitowe, młaki, łączki i murawki górskie, wychodnie kamieni, nieregularne oczka wodne i strumyki, stanowiska cieniste, słoneczne i inne.

Inną specjalność Ogródu stanowią, stosowane masowo rośliny okrywowe, umożliwiające utrzymanie estetycznego i praktycznego runa pod koronami drzew. Rozwiązanie to jest stopniowo wprowadzane od lat pięćdziesięciu. Wypróbowano przy tym około 50 gatunków lecz, ze względu na panujące u nas suche lata, w praktyce wykorzystujemy około 15 taksonów krzewiastych jak i zielnych. W naszych warunkach najbardziej praktycznymi okazały się: *Hedera helix*, *Mahonia aquifolium* i jej mieszańce, *Vinca minor*, *Pachysandra terminalis*, a z bylin *Geranium macrorrhizum*,

G. platypetalum, *G. sanguineum*, *Lamium galeobdolon*, *Buglossoides purpureoerulea*, *Bergenia* sp., *Lamium maculatum*, niektóre paprocie (np. *Dryopteris filix-mas*, *Matteuccia struthiopteris*), *Luzula maxima* i *Cruciata laevis*. Warunkiem sukcesu, przy stosowaniu roślin okrywowych, jest dobre dostosowanie ich do rodzaju gleby a zwłaszcza do jej wilgotności oraz stopnia ocienienia a także pełna odporność na mrozy, choroby i szkodniki. Nie nadają się natomiast do tego typu nasadzeń gatunki o małej trwałości, wymierające w warunkach konkurencji oraz nie osiągające maksymalnego zwarcia, co umożliwia pojawianie się samosiewu chwastów. Istotnym jest również aby rośliny okrywowe nie stwarzały groźnej konkurencji dla rosnących w ich sąsiedztwie drzew i krzewów. Na glebach niedostatecznie wilgotnych takimi przykładowo mogą stać się *Hosta* sp., *Aruncus silvester*, *Hemerocallis* sp. i in. Ciekawy element w kompozycji stanowią różnej wielkości głązy narzutowe, wyeksponowane w wielu częściach Ogródu. Największy z nich posiada około 6 m wysokości, 13 m obwodu i waży około 130 ton. Jeden głąz, leżący na kwaterze roślin europejskich, poświęcony jest pamięci prof. Józefa Paczoskiego - twórcy fitosocjologii (zwanej fitocenologią), który w ostatnich latach swego życia pracował na Uniwersytecie Poznańskim.

SUMMARY

The article presents short history of the Botanical Garden of Adam Mickiewicz University in Poznań and its botanical divisions. Moreover the current scientific problems, its didactical and social duties are also described. Finally the specific of the Garden and its assumptions (clear arrangement, the biggest in Poland alpine garden, covering plants used in large scale) are described.